

Александия Димитрова

**СЕКРЕТНИТЕ
ДОКЛАДИ НА
СОЛ ПОЛАНСКИ
ЗА 10 НОЕМВРИ**

Александия Димитрова

UNCLASSIFIED

СЕКРЕТНИТЕ ДОКЛАДИ НА СОЛ ПОЛАНСКИ ЗА 10 НОЕМВРИ

Какво пише
в рапортите
на американския
посланик в София
за пагането
на Тодор Живков
през 1989 г.

Книгоиздателска къща „Труг“, 2019 г.

Благодаря на Борислав Зюмбюлев,
който настоя за написването
на тази книга.

Благодаря на съпруга ми за търпението
да я осъществя и на гъщеря ми за обичта.

Благодаря на Анелия Димова от отдел
„Документация“ на в. „24 часа“
за грижовното и професионално отношение
към паметта на времето.

- © Алексения Димитрова, автор, 2019 г.
- © Книгоиздателска къща „Труд“, корица, 2019 г.
- © Книгоиздателска къща „Труд“, 2019 г.

ISBN 978-954-398-619-4

Съдържание

Как получих документите	9
Първите разсекретени доклади на Полански.....	19
САЩ изненадани от свалянето на Живков.....	23
7 юни 1988 г.: „Живков е в отлично здраве“	31
Октомври 1987 г.: „Живков на гръбника в Москва“.....	37
Номер две – отстранен!	51
Октомври 1988 г.: Живков не възнамерява да си ходи	59
Заместникът на Полански – по-информиран?.....	73
Февруари 1989 г.: „Събужда ли се спящият?“	79
Българин и китаец първи намекват за предстоящи промени	103
Китайски дипломат: „Позицията на Живков е нестабилна!“	111
Юли 1989 г.: Живков търси диалог със САЩ.....	119
МВнР между чука и наковалнята	127
Обяд на 8-ия етаж	131
Полански чете „Работническо дело“	141

9 ноември 1989 г.: Не се очакват персонални промени.....	147
10 ноември 1989 г.: Младенов подкрепен от Горбачов.....	151
Тайната вечеря на военните.....	155
Позициониране на дисидентите.....	161
Член на ЦК: Оставката на Живков не е напълно доброволна.....	169
„Москва има пръст в свалянето на Живков“.....	173
17 ноември 1989 г.: „Младенов чисти къщата“.....	179
„Няма връщане назад!“.....	187
Джаз концерт и политика.....	191
Полански: Промяната е драматична!.....	197
Кой занесе писмото на Младенов?.....	205
Перспективи пред българския преход.....	209
Защо Младенов?.....	213
„Окуражаващи знаци“.....	217
Ходатайство и нов живот за Чудомир Александров.....	221
8 декември 1989 г.: Край на ориентацията към рубли!.....	229
Съживяване на икономиката!.....	233
Декември 1989 г.: Изненадите продължават.....	241
Кой и защо бе отстранен на 10 декември 1989 г.	243
11 декември 1989 г.: Някои „не-събития“.....	251
Трудни времена за Живков и другарите му.....	255
Чуждата преса.....	259
Турция - трън в петата.....	263
Новото ръководство - под луна!.....	269

Краи на ръководната роля на Партията?	273
„Дворцовият преврат“ сменя посоката	277
Кръглата маса – пробив на реформаторите?	287
БКП се разделя с името си!	291
Битката между БКП и СДС се ожесточава	303
Полански – разочарован от СДС?	313
Играта на Луканов	319
И Разузнавателната агенция по отбраната получава доклади	323
<i>Тодор Живков:</i> Горбачов искаше да вървим заедно, но после ни излъга	327
Допълнения от първо лице единствено число	343
Срещи на четири очи	345
<i>Георги Атанасов:</i> На 6 юли с Младенов решихме – долу Живков!	347
<i>Петър Младенов:</i> Имам много документи	353
<i>Виктор Шаранов:</i> Нямахме ръка на Москва и КГБ в 10 ноември	358
<i>О.з. генерал Добри Джурув:</i> Живков се колебаеше до последно за оставката	365
<i>Иван Ганев:</i> Младенов казал на Живков, че ще влезе в историята ..	372
Приложение	377
Писмото на Петър Младенов до Политбюро на ЦК на БКП от 24 октомври 1989 г.	378

Как получих документите

- *А всеки ли може да иска документи от ФБР?*
- *Разбира се, че всеки – нали има закон.*
- *Дори и чужденците?*
- *Разбира се, че да.*
- *И не само от ФБР?*
- *Естествено, че не само.*

Годината е 1996-а. Разговорът се води между американския студент по право Майкъл Равницки и мен. Мястото е Сейнт Пол, Минесота, където Майкъл учи в местния университет, а аз съм на специализация за журналисти в World Press Institute.

За да ме убеди, че всеки има право да иска документи от американските институции, а по-вероятно – за да спра да му досаждам, Майкъл отсича:

- *Искай и ти. Сигурно има много материали и за България.*

Тогава, през 1996 г., ми се стори доста революционна идея български журналист да праща искания за разсекретяване на документи до американския Държавен департамент или до ФБР. Трябваше ми известно време да осъзная, че пращането на заявления по Закона за свободата на информацията (Freedom of Information Act – FOIA) е нещо напълно естествено отвъд океана.

Престраших се и аз да започна да искам документи, като се позовавам на този закон, едва през 1998 г. За 21 години благодарение на него успях да получа **повече от 10 000 страници американски документи, писани по различни теми за България през Студената война.**

През годините забелязах, че въпросът как се сдобивам с документите вълнува някои от читателите повече от самите документи. Много хора търсят в достъпа до секретните някога страници заплетена интрига и не вярват, че единственото, което е необходимо, за да се сдобиеш с тях, е последователност и настойчивост.

Затова още в самото начало ще разкажа за механизма на получаването. Така по-нататъшното четене ще е освободено от излишна тайнственост и подозрения, които са неразделна част от теорията на конспирацията – любим жанр на доста хора.

Между другото, нека призная, че в ранните си години и аз се вълнувах от теориите на конспирациите. Това продължи, докато не осъзнах, че понякога нещата се случват по-просто и по-естествено, отколкото ни се струва. Точно като в този случай. Когато бъдат обяснени с реалните факти, това ги лишава от мистиката, харесвана от мнозина, но пък всичко си идва на мястото и дава възможност да се отдели повече време на същественото.

Та краткият отговор на въпроса как получавам някогашните секретни документи и защо ги дават на мен е – **получавам ги по пощата, а ги дават на мен, защото ги искам.** По-дългият е, че понякога нещата, които изглеждат сложни и непостижими, се случват, ако човек научи как да ги прави.

При мен това стана през 1996 г. По-рано същата година се престраших да кандидатствам в World Press Institute – една от стотиците възможности за обучение на журналисти, които съществуват в САЩ. До падането на Желязната завеса през 1989 г., разбира се, нито един българин не бе имал шанса да специализира там, но през 1996 г. бях вече третият репортер от България.

Световният Прес институт, който по онова време се намираще на „Съмйт авеню“ в Сейнт Пол, Минесота, не само беше срещу прочутия Макалистър Колидж, но бе в творческа симбиоза с него и част от лекциите се провеждаха там.

Един ден на път за Макалистър си купих, както обикновено, местния вестник „Сейнт Пол Пайниър Прес“ и докато го прелиствах, попаднах на цяла страница, която привлече вниманието ми.

Статията разказваше за американския студент по право Майкъл Равницки, който учеше в местния колеж „Уилям Митчел“. В последните 5 години **младият кандидат-юрист бе поискал повече от 900 досиета на исторически значими американци и чужденци, събирани от ФБР по времето на т.нар. „ера на Хувър“**. Това са онези 48 години от 1924 до 1972 г., в които несменяем директор на ФБР е митичният Едгар Хувър, а през голяма част от тях тоталното събиране на информация се превръща в целенасочена дейност и запазена марка на ФБР.

Студентът споделяше пред вестника механизма, по който иска от ФБР досиетата на известни актьори, архитекти, художници, режисьори, директори на компании, авиатори, спортисти, издатели, адвокати, журналисти, композитори, бизнесмени, дизайнери, дипломати, редактори и разказваше любопитни подробности за интензивната кореспонденция, която води, за да ги получи.

Реших, че този млад човек може да сподели интересни неща за вестника, в който работех тогава – „24 часа“.

Когато се срещнахме, Майкъл Равницки приземи възторга ми, че съм попаднала на своеобразен информационен герой. Младежът просто използваше един американски закон, известен като Freedom of Information Act (FOIA) – Закон за свободата на информацията, според който **всеки гражданин – не само журналист – можеше и все още може да иска от всяка американска институция информацията, която му е нужна**. Нещо повече – **институцията е длъжна да му я даде**.

Дотогава, разбира се, не бях чувала за този закон и проведох с Майкъл диалога, който споделих в началото. Той, изглежда, не подозираше колко естествени са въпросите, които му задавам – въпроси на човек от страна, където **дълги години информация не се искаше и не се даваше**, защото бе в плен на разбирането, че с нея разполагат институциите и я дават само когато пожелаят. Те, разбира се, рядко пожелаваха, а гражданите нито имаха законово основание, нито смееха да я търсят.

Затова бях въодушевена от съвета на Майкъл да се възползвам от закона и да искам документи, свързани с България.

Този съвет ми отваряше очите за един съвсем **нов тип отношения между гражданите и държавата**, които идеологията в тоталитарните страни е погребала още преди да се родят.

Това обяснява донякъде защо, след като се върнах в София, не последвах веднага съвета на Майкъл да поискам документи, свързани с България. Който си спомня 1996 г. и неотминалите страхове от времето на комунизма, ще ме разбере. А който не помни или пък не е бил свидетел на онова време, трябва да знае, че тогава на всеки западняк и на всяка комуникация със западна институция се гледаше като на инструмент за шпионаж.

Затова след първоначалния ми ентузиазъм да започна да пращам искания въз основа на американския Закон за достъп до информацията, дойде отрезвяването – **как така ще вода кореспонденция с ФБР и ЦРУ?**

Година по-рано бях намерила доказателства в българските архиви, че **кореспонденцията със Запада се контролира**. Писала съм за това в книгата си „Войната на шпионите“. Ами ако това следене още продължаваше? Нямах ли да бъда санкционирана, така както бе санкциониран клетият ми баща, който е бил пратен в лагерите „Богданов дол“ и „Белене“, защото през 50-те години си е позволил да води кореспонденция с френския културен аташе в София?

В хватката на страха минаха още 2 години. През септември 1998 г. имах шанса да специализирам журналистическо

разследване в Училището по журналистика в Университета в Колумбия, Мисури. Там, в журналистическата библиотека на университета, прекарвах почти по 12 часа на ден. Пак там с търпеливата подкрепа на библиотекарката Сю Шуерман не само научих що са то публични, търговски, имотни регистри, но и започнах да работя активно с тях и да черпя с шепи професионални знания, които се оказаха ценен капитал в следващите ми години като журналист.

Когато отново се обадих на Майкъл Равнички, разбрах, че вече бе завършил право и бе на път да стане един от най-известните американски активисти за даване на широк достъп до информация. След като ми разказа за новите си проекти и намерения, накрая той ме попита: „А ти поиска ли документи за България?“. Чистосърдечно признах, че не съм. А той ме скастри, че журналистите трябва да воюват за правата си, включително за правото на информация.

Окуражена от този разговор, стигнах до извода, че наистина е дошло времето да напиша първото си искане. Беше вече 1998 г. България все по-смело се отърсваше от страховете на тоталитаризма, а контактите със Запада вече бяха започнали да стават нещо обичайно и напълно естествено.

Само 2 години по-късно, през 2000 г., и българският парламент прие **Закон за достъп до обществена информация**. Значи бяхме узрели за това право.

Така **през октомври 1998 г. пратих първото си искане по американския FOIA**. То беше до INSCOM – US International Security Command, защото на една конференция за Студената война научих, че колеги от други страни са имали успех с отварянето на тези архиви. Когато през декември 1999 г. получих по пощата първите близо 1000 страници документи, не можех да повярвам на очите си. Връщане назад нямаше! Духът на любопитството бе излязъл от бутилката и в следващите години писането на искания за получаване на документи, свързани с България, щеше да се превърне в едно от най-интензивните ми журналистически занимания.

Съчиняването на заявления, разбира се, не е най-творческата работа. То обаче е предшествано от нещо наистина приятно, а по-късно се оказва и важно – активно четене, при което да се открият и отсеят **теми, хора и събития, за които би било интересно да се искат документи.**

Вече съм разказвала в книгата си „Войната на шпионите“, която излезе през 2005 г., че първите документи, които поисках, получих по пощата точно преди Коледа през 1999 г. **Бяха грижливо поставени в един голям кашон и тежаха близо 4–5 килограма.** Когато пощальонът донесе известието за пратката, а впоследствие видях кашона, още не знаех, че тези около 1000 страници ще останат един от най-големите коледни подаръци, които съм получавала някога. Когато в следващите седмици и месеци са зарових и с часове четях документите, с радост и учудване видях, че почти на всеки лист ме чакаше по-малка или по-голяма изненада. Но най-хубаво бе усещането, че бях открила механизма, по който години наред след това щях да искам и други материали, свързани с България от времето на Студената война.

След 1999 г. съм пратила близо 700 заявления по FOIA до десетина американски институции. Не съм водила статистика за колко от темите съм получила исканите документи и за колко са ми отказали, но успях да се сдобия с безценни страници за историята на едно време, в което все още има много неизвестни.

Тук е мястото да кажа, че по онова време никой не беше чувал за Джулиан Асанж. „Уикилийкс“ **не съществуваше.** Затова използването на правото по Freedom of Information Act бе единственият начин да се надникне в тайните някога документи, които „Уикилийкс“ щедро започна да публикува след 2006 г.

Подобно на българските институции и американските не са много склонни щедро да дават копия на документи. **По някои теми водим изтощителни преписки с години**, а част от институциите намират претекст да откажат материалите, от които се интересувам. По други получавам тотален отказ. По трети са

ми пратили само част от документите, а по четвърти съм получила доклади, пълни със заличавания.

Отначало се примирявах с отказите и заличените по-кратки или по-големи пасажки. Но през годините започнах да се интересувам от механизма, по който мога да изискам отказаните документи и пълните текстове. Изчетох всички американски правилници и закони, които гарантират правото ми на достъп до информация, и видях, че освен FOIA имам още един свободен ход. Той се наричаше Mandatory Declassification Review. По същество това е процедура, по която може да се иска разсекретяване на отказани документи. Тази процедура може да бъде задействана 2 години след получаването на отказа. Това, разбира се, е техническа подробност, но показва колко стриктни са правилата дори в подобна творческа – поне от моя гледна точка – кореспонденция.

Заради постоянното съблюдаване на срокове в тази кореспонденция понякога през годините се чувствах като чиновничка, която не може да приключи деня си, без да напише поне едно ново искане или да отговори с уточнения по исканите документи.

Самото писане на искания за получаване на документи по FOIA е досадно занимание. То предполага педантичност към детайла, волско търпение, чувство за ред и желязна компютърна дисциплина. Тези скучни „организационни“ елементи се компенсират от предшестващата приятна творческа работа, каквито са четенето на документална литература и формулирането на теми, по които изследователят ще иска документи.

Когато уча студентите как да използват законите за достъп до информация, винаги подчертавам няколко неща. **Най-важното е темата да бъде зададена така, че да не получиш отказ.** Формулировката не трябва да е твърде обща или прекалено широка. Нужно е да се посочи период от време, от който се интересуваш, да се приложат материали, които вече са известни по темата, разбира се – на английски. Последното е много важно, особено ако човек вече е получил един отказ. То доказва на неинформираните чиновници, че събитието или ли-

чността, за които се искат материали, отдавна са известни на обществото и няма съществена причина документите да останат секретни и достъпът до тях да бъде отказан.

Ако човек не е успял да събере и приложи всичко това към искането си, вероятността за отказ е доста голяма. Тогава има един възможен ход – да формулира темата по-ясно и по-конкретно. И пак да чака...

Това, разбира се, звучи отчайващо, но американските институции имат задължението да информират всеки, пратил заявления по FOIA, какъв е статусът на заявленията му и дисциплинирано го спазват. Ако няколко години човек не е получил исканите документи, един ден те идват неочаквано или институциите пращат писма, в които питат дали заявителят все още има интерес към темата, и го молят да актуализира адреса си, ако има промяна.

Чакането за получаване на документи продължава понякога 2, 3, 4, че дори и 9 години... Имало е случаи, в които съм получавала документи, за които съм забравила. Или пък съм ги получавала, когато общественият интерес по темата, отдавна е изчезнал. През март 2017 г., например, получих от Държавния департамент материали, които съм искала на 9 юли 2008 г. Някаква утеха от подобни забавяния е, че много от тези документи могат да разкажат историята на онези, които не я познават и не са били свидетели на някои събития.

Както се вижда, **искането на американски документи за България е танц на котка и мишка**, съревнование с чиновници, което журналистът се бори да спечели...

През годините окуражавах десетки колеги по света да научат този танц. Когато за първи път направих презентацията „Как да получим достъп до американските секретни архиви в 20 стъпки“ на една от глобалните конференции на разследващите журналисти в Амстердам през 2005 г., бях засипана със същите въпроси, с които аз засипвах Майкъл години по-рано. Колегите, които имаха търпение да направят тези 20 стъпки, получиха интересни документи за своите страни, направиха филми или

издадох книги, така както аз издадох своите книги „Железният юмрук“ в Лондон, и „Войната на шпионите“ в София. Много от тях направиха вестникарски поредици, подобни на моята „24 часа“ в тайните американски архиви“.

Все пак трябва да кажа, че това, което правим ние, не е изключение. **Подаването на заявления по Закона за свободата на информацията (FOIA) е нормална изследователска практика** не само в САЩ, но и в цял свят. За разлика от журналистите обаче историците имат повече време за търсене и проучване и по-търпеливо изчакват своя ред.

Заради тези техническо-бюрократични аспекти понякога изглежда, че битката за получаването на архивите е по-съществена от самите архиви. Това, разбира се, е въпрос на тълкуване и здрав разум. Радвам се, че тази битка, водена вече 21 години, не ми е отнела истинската радост – тази от четенето на разсекретените материали.

Тук трябва да кажа, че **някои копия от получените документи са с добро качество и се четат лесно, други копия обаче са ужасни**. Истинско предизвикателство е да се взираш в тях с молив и лупа в ръка и да търсиш нови неизвестни и интересни факти, събития и гледни точки.

Не по-лесни за разгадаване се оказаха форматите за изписване на датите и часовете на изпращане на докладите, както и вероятно обичайни чиновнически абривиатури и съкращения като POLOFF – политически офицер, DCM – заместник-шеф на мисия, и др.¹

Не по-малка тръпка е да се опиташ да разгадаеш какво стои зад заличаванията и да предположиш какво още можеш да поискаш. Но най-голямото удоволствие е да поднесеш откритото на публиката с надеждата, че няма да остане безразлична към един различен прочит за България от едни не толкова далечни години.

¹ Виж Списъка на абривиатурите и термините на страницата на Държавния департамент: <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1969-76ve09p1/terms>

United States Department of State

Washington, D.C. 20520

JUN 28 2004

Case Control No. 200304057
ER Segment

Ms. Alexenia Dimitrova
24 Hours Daily

Dear Ms. Dimitrova:

I refer to your letters received October 17, 2003 and January 22, 2004, requesting the release of certain Department of State material under the Freedom of Information Act (Title 5 USC Section 552).

We initiated a search in the following record systems: the Central Foreign Policy Records (the principal record system of the Department of State), the Bureau of European and Eurasian Affairs, and the Bureau of Intelligence and Research. The search in the Central Foreign Policy Records has been completed, resulting in the retrieval of 24 documents that appear responsive to your request. The search in the other files is continuing and we will let you know when it is concluded.

After reviewing the documents we retrieved, we have determined that 21 may be released and three may be released with excisions.

The material in the excised portions of the three documents released in part is currently and properly classified under Executive Order 12958 in the interest of national defense or foreign relations. As such, it is exempt from release under subsection (b) (1) of the Freedom of Information Act.

In the case of a document released in part, all non-exempt material that is reasonably segregable from the exempt material has been released.

Едно от писмата, с които започнах да получавам разсекретените документи